

CRTEŽ – značajno sredstvo dječjeg izražavanja

Krajem 19. i početkom 20. stoljeća istraživači su počeli opisivati karakteristike razvojnih stadija likovne ekspresije kod djece. Dakle, s razvojem dječje psihologije razvija se i interes za dječji crtež. Pored govora pomoću koga dijete izražava svoja osjećanja i doživljaje, uspostavlja odnose s ljudima, crtanje je jedno od najiskrenijih načina njegovog izražavanja.

Crtanje za dijete nije umjetnost, nego način izražavanja.

Dijete je u svojim crtežima iskreno, ono stvara crteže neposredno, s oduševljenjem. Njegova sredstva izražavanja su jednostavna, naivna, ali uvjerljiva usprkos tome što su dana bez posebne spretnosti. Pomoću boja i linija dijete prikazuje i izražava ono što ne zna riječima. Dječji crteži su zato jedna od tehnika prikazivanja objektivnog realnog dječjeg svijeta i zbog toga su zainteresirali dječje psihologe, pedagoge i psihijatre. Oni u svome dijagnostičkom, terapijsko-korektivnom i savjetodavnom radu s uspjehom upotrebljavaju dječje crteže, kao jedan od metoda za bolje upoznavanje ličnosti djeteta, motoričke zrelosti, koordinacije i snalaženja u prostoru.

Razvojni aspekti dječjeg crteža

Djeca u razvoju likovnih sposobnosti prolaze očekivane progresivne promjene, karakteristične za svaku dobnu grupu, univerzalne za svu normalnu djecu svijeta. Crteži su odraz želje svakog normalnog djeteta za komunikaciju s okolinom. Počeci razvoja crtanja javljaju se od djece između 2. i 3. godine u doba intenzivnog razvoja govora. Mada dijete počinje da crta imitirajući odrasle važno je da mu još ranije damo olovku i papir. Ovo za dijete znači igru.

Formalni i sadržajni razvoj dječjeg crtanja vezan je za razvoj dječje motorike, percepcije za stvaranje i razumijevanje pojmova, emocija i još nekih psihičkih, fizičkih i socijalnih funkcija dječjeg općeg razvoja.

Prema mentalnoj i kronološkoj zrelosti i realizaciji crteža možemo promatrati dječju likovnu ekspresiju kroz tri perioda.

Period “škrabanja” (2-3 godine)

“Škrabanje” je kod djeteta kaotično, jer ono nije ovladalo motorikom i prostorom. Crte koje povlači po papiru su centripetalne i centrifugalne ili imaju oblik nepravilnih koncentričnih krugova. Olovku drži nesigurno zbog čega dolazi do nesigurnih i nekoordiniranih pokreta. Ovaj razvojni stupanj dječjeg crtanja u stvari je motorička igra. Sadržaj nema značenje već je samo vanjski produkt motoričke djelatnosti, pri čemu dijete doživljava veliko zadovoljstvo. (Ne smijemo dijete siliti da crte povlači sistematski jer bi to bilo isto kao da dijete u govornoj fazi neartikuliranih glasova silimo da govori rečenice.

Period simboličkog izražavanja (4-8 godina)

U 3. godini života psihički normalno razvijeno dijete otkriva da likovnim prikazivanjem može nešto i da izrazi. Ovaj nivo u razvoju crtanja odgovara stjecanju simbola u razvoju govora. Dijete u ovom periodu ne crta predmete u realističnom izgledu, nego ih crta prema onome što o njima zna. U početnom periodu simboličkog crtanja dijete crta ljude češće nego predmete. U stvari, crta ono što je za njega najznačajnije. Najprije crta ljude, zatim životinje, kuće, automobile, oblake, drveće, itd.

U periodu između 4. i 7. godine dječji crteži se počinju diferencirati, dijete prikazuje stvarnost (shematski crteži). Ono crta po sjećanju, odnosno onako kako zamišlja čovjeka ili predmet. Ljudska figura sastoji se od nepotpune glave (krug), zajedno sa dvije noge (dvije linije povučene iz kruga), rjeđe dvije ruke (dvije linije na suprotnim stranama kruga). Često ovu formu likovnog izraza nazivamo "punoglavac". Kuće ili neki drugi predmeti na dječjim crtežima u ovom periodu su često providni (rendgen slike).

Krajem ovog perioda dolazi do otkrića povezanosti boje i crtanog objekta. Ljudska figura koju je ranije predstavljao "punoglavac" sada je potpuno zamijenjena figurom koja ima glavu i trup, kao i dodatne detalje. Radovi djece u ovoj dobi puni su boja i često šarmantni odraslom promatraču zbog slobode izražavanja i kreativnosti.

Period realističkog izražavanja (9-11 godina)

Ovaj period traje od 9. do 11. godine. Djeca žele postići što realniji dojam o crtaćim likovima i predmetima i prilagođavaju ih stvarnom svijetu. Raste kompleksnost upotrebe linija, oblika, detalja i počinju prvi pokušaji crtanja u perspektivi. Istančava se upotreba boja, a ljudska figura poprima detaljnije i raznolikije elemente posebno s obzirom na spol djeteta.

Emocionalni razvoj i crtanje

Dijete doživljava razne emocije: veselo je, tužno, žalosno, uznemireno, ljuto, uzbuđeno, nezadovoljno. Sva ova stanja su normalna. Ako dijete živi u stabilnom porodičnom okruženju gdje su pored fizioloških zadovoljene i njegove emocionalne potrebe (ljubav, naklonost i toplina roditelja), ono se osjeća sigurno i sretno, ali ako u sredini u kojoj živi ne nailazi na zadovoljavanje ovih potreba, ono se ne osjeća dobro. Afektivne doživljaje i želje kroz crtež dijete izražava individualnim simbolima, koji su uvijek u neposrednoj vezi sa životom, što znači da dijete u crtež unosi svoje želje, težnje, maštanja, razna osjećanja, kao što su ljubav, prijateljstvo, mržnja, zavist, razdražljivost, potištenost. U slobodno crtanje dijete uvijek unosi ono što ga najviše emocionalno privlači ili odbija. Ono što ga privlači stavlja u prvi plan, crtež boji svijetlim bojama, a ono prema čemu osjeća antipatiju obično crta maleno i tamnim bojama. Impulzivna i energična djeca crtaju smjelo, dok plašljiva, povlače tanke nesigurne linije, uokviruju crtež ili ga crtaju

u uglu papira. U mnogim dječjim crtežima pojavljuje se sunce. Neki autori smatraju da ta djeca ne pokazuju emocionalne teškoće.

Ometanje dječjeg stvaralaštva

Zbog nepoznavanja i nerazumijevanja uloge i funkcije dječjeg stvaralaštva u razvoju djece može doći do njegovog ometanja. To se najčešće događa zbog želje okoline da nauči dijete kako nešto nacrtati, naslikati i napraviti. Time se postiže obrnut učinak, umjesto razvoja i interesa djeteta za rad, dijete obično odustane od svojih oblika i prelazi na više ili manje uspješno oponašanje danih uzoraka.

Načini na koji se može ometati kreativnost možemo podijeliti na dvije grupe. Prvu čine svi oblici direktnog interveniranja u dječje radove:

Crtanje djeci

Ovo je najdrastičniji primjer negativnog upletanja u razvoj dječjih likovnih sposobnosti. Nacrtane oblike djeca u biti ne razumiju, ali zbog autoriteta odraslih ona ih pokušavaju oponašati. Time se prekida prirodni način opažanja, shvaćanja i stvaranja oblika u djece i navikavaju se na pasivnost.

Ispravljanje dječjih oblika

Svako podučavanje djece kako da nešto nacrtaju, naslikaju ili naprave narušava vlastita viđenja djece i stvara kod njih nepovjerenje u vlastite oblike, te u njima budi osjećaj nemoći i nesigurnosti.

Slikovnice za bojenje

Jednostavni oblici u slikovnicama se lako urezuju u dječje pamćenje i vraćaju se iz njega kad god im zatreba sličan oblik. Suprotno tome, ispunjavanjem naturalističkih oblika dijete postaje svjesno njihove složenosti i realističnosti koja je njemu nedostupna, iz čega ono može zaključiti da nije sposobno za likovni rad.

Izlaganje dječjih radova

Često izlaganje dječjih radova i primjera na svim mjestima i stalna prisutnost u njihovoj okolini nesvjesno im se nameću i zastiru njihova vlastita viđenja i oblike. Širenje shematskih oblika među djecom dovodi do masovne pojave uniformnih, neinventivnih i praznih oblika u likovnim radovima djece odnosno sprečavanja razvoja jednog dijela njihovih sposobnosti i duha.

Drugu grupu čine neki odgojni postupci i stavovi :

Vrednovanje i procjenjivanje likovnih radova djece

Svako ocjenjivanje ili uspoređivanje likovnih radova djece pred njima samima blokira njihov osjećaj slobode, a time i spontanost, odnosno sposobnost stvaralaštva. Ako je neki djetetov rad dobro ocijenjen, ono će se dobro osjećati i imati želju da nastavi, ali ako je sljedeći rad lošije ocijenjen, djetetovo zadovoljstvo će opadati i ono će se sve više povlačiti i odustajati od likovnog rada.

Komentiranje i prigovaranje

Jednako kao i ocjenjivanje, svaki komentar ili prigovor, pokazano ili prikriveno nezadovoljstvo izaziva nesigurnost kod djeteta i remeti njegovu sposobnost za rad.

Prenaglašavanje vrijednosti

Pretjerana pohvala također ima negativan utjecaj i umjesto da je djetetu cilj njegovog rada uživanje u svom stvaralaštvu, njegov primarni cilj postaje pohvala, što posebno u grupi djece rezultira nezdravim odnosima.

Urednost i preciznost

Insistiranje na urednosti i čistoći radova obično rezultira suprotnim učinkom, precizno crtanje samo po sebi nije nikakva vrijednost, a slučajne mrlje ne umanjuju vrijednost rada, već su njegov cilj unutrašnji procesi koje je taj rad potaknuo u djetetu.

Ekspresivna vrijednost boje u dječjem crtežu

U okviru stepena svog psihofizičkog razvoja djeca postepeno otkrivaju boje kao osobine stvari. Dječji crteži u boji su spontana projekcija njegove unutrašnjosti. Same boje nam otkrivaju dječji emocionalni život, linije i figure nam otkrivaju stepen samokontrole, prostorne dimenzije otkrivaju nam utjecaj okoline na dječji karakter.

* Djeca koja pretežno crtaju toplim bojama (**crvena, žuta i narančasta**) posjeduju spontanu iskrenu osjećajnost i prijateljstvo prema drugima. Vole da učestvuju u igri i u svojim osjećanjima su veoma zavisna od drugih.

* Djeca koja pretežno crtaju hladnim bojama (**plava, zelena, smeđa i crna**) otkrivaju kontrolirano ponašanje, ne nameću se drugima, rado se igraju sama, racionalnih su interesa, upravljaju se prema vlastitim mislima. Kod nekih se može uočiti agresivnost i osvetoljubivost.

*** Pretjerana upotreba crvene boje može da izražava pretjerano afektivnu ili čak agresivnu prirodu. Pretjerana upotreba žute boje izražava infantilno, spontano i osjećajno biće. Pretjerana upotreba smeđe boje prevladava u crtežima djece koja su odrasla u okolini s pretjeranim higijenskim zahtjevima.**

*** Pretežna upotreba crne boje uvijek znači pomanjkanje osjećanja ili neugodnog životnog stanja, koje dijete ne može da prevaziđe. Takva djeca potiskuju svoja osjećanja i strah, realistički su usmjerena, ističu intelektualne interese, često su usamljenici, najradije se igraju sami, a ako upotrebljavaju površinski crnu boju znači da su se našli u osjećajnoj krizi.**

Likovna ekspresija pomaže djetetu da se oslobodi psihičke napetosti da razvija sposobnost opažanja, predstavljanja, samosvijest, istrajnost, radnu disciplinu, smisao za kulturnu zabavu i estetska doživljavanja. Likovni izraz treba da bude odraz djetetovog gledanja i opažanja, a ne da izvire iz naučenih šablona. Djetetu je dovoljno dati u ruke olovku, papir i bojice i diskretno usmjeravati njegov rad (poželjno je oduzeti gumicu, koja je simbol nesigurnosti pri crtanju). Sve što dijete ostvari treba da primamo s pohvalama i oduševljenjem, kao njegov uspjeh.

Negativno kritiziranje dječjeg crteža je nedopustivo, jer time potičemo bojažljivost i neodlučnost, a u školskom periodu otpor prema stvaralaštvu.